

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

J. Gjørum:
Akershus fylkes
veghistorie; Blaker og
Sørum, del 1

Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 47:

Frogner Vannverk

Lyder Løhren:
Avholdt skolemann i
Sørum

Leif Mathisen:
Posten på Sørumsand

Arne Sæther:
Elgjakt

Sørum i 1743 (7):
Miilepæle, luft og
sygdomme

Kaare Svarstad:
Rusleturen til
Svarstadtjernet

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,
September 2006 må være en av de mest aktive månedene noen sinne i Blaker og Sørum historielags historie. Og siden flere av aktivitetene peker framover, kan vi vente oss stor aktivitet i september også i framtida.

Freitag 1. september klokka 09:00 møtte representanter for Akershus fylkesmuseum og kulturutvalget i Sørum fram på Slora mølle for å ta mølla i nærmere øyesyn med tanke på økonomisk støtte til de planene historielaget nå har for å gjøre anlegget kjørbart. At fylkesmuséets konservator mente den parafinbaserte dampmaskinen kunne være den eneste i landet, dempet ikke akkurat våre forventninger.

7. september arrangerte Lunderåsen og omegn velforening fest for nye beboere i området. Over 30 lag og foreninger hadde utstilling på Vesterskaun skole, og historielaget fikk orientere om forhistorien til bygda. Sørum fikk i fjor rundt 350 nye innbyggere, og det forventes en tilsvarende vekst i befolkningen inneværende år. At mange synes å mene at de nye sambygdingene bør få tilbud om historien til kommunen de flytter inn i, synes naturligvis vi i historielaget er positivt. Og vi er gjerne med på tiltak i samarbeid med kommunen for å få dette til.

9. september arrangerte historielaget sin tradisjonelle Kjenn din bygd-busstur med 25 deltakere, og som alltid med Leif Mathisen som kunnskapsrik guide. Dagen etter var det et godt besøkt arrangement på Sørumsand i forbindelse med Kulturminnedagen, og Leif gikk to rusleturer i løpet av dagen. Fotoutvalget hadde fotoutstilling på stasjonen og historielaget deltok i markedet med stand.

Gjennom hele september har Leif Mathisen og Jorunn Hattrem fra historielaget og Kjersti Østnes Eggum fra Den kulturelle skolesekken gått Natur- og kulturstien langs Glomma med samtlige 6. klassinger i Sørum. Og før de har gått turen har elevene studert historielagets lenseutstilling.

Aller øverst av begivenhetene setter jeg kanskje likevel at vi omsider har klart å etablere et slektshistorisk utvalg i Sørum med Palmar Arnfinn Huse som leder. Alle

som er interessert i
slektsforskning kan
heretter hver første
onsdag i måneden møte
fram på biblioteket på
Sørumsand klokka 18.00
og få hjelp til å orientere
seg i kirkebøker og andre
kilder til å finne fram i
slektsforskninga.

Artikler nr. 5 – 2006
– 12. årgang

Akershus fylkes veghistorie Blaker og Sørum, del 1

I 1954 utkom Akershus fylkes veghistorie ført i pennen av ingeniør J. Gjærum. Vi vil i i dette og de neste åtte numrene av Sørum-Speilet trykke den delen av dette verket som omfatter kommunene Blaker og Sørum. Vi begynner med vegnettet i Blaker.

Blaker

Blaker sogn var sammen med Aurskog et herred inntil 1. juli 1919 da disse ble delt i to herreder. Nærmere omhandlet under "Aurskog herred".

Blaker og Aurskog herreder utgjør fremdeles et lensmannsdistrikt. (Blaker inn under Sørum lensmannskontor fra 1. juni 1974, red. anm.)

Blaker har et meget kupert terreng med bratte bakker ned mot Glomma og gjennomskåret av flere elver. Øst for Svastadhøgda står Blaker ved Storelvas dalføre i forbindelse med Nes' slette-landskap.

Haldenvegen

Som nevnt under Sørum, har den såkalte Fredrikshaldske hovedveg vært en gjennomgangsveg for "Ferdafolk" fra gammel tid.

Biskop Jens Nilssøn med sitt følge reiste også denne veg 4. januar 1597 da han 31. des. 1596 reiste ut fra Oslo over Fetsund, Høland og Blaker og videre nordover forbi Årnes på veg til Odalen. Det er også sannsynlig at en del av pilgrimsferden til Trondheim i det 12. århundre har kommet denne veg.

Haldenvegen ble innen Blaker og Aurskog rotelagt 5. mai 1826. Etter veg-inndelingsprotokollen er det for Haldenvegen anført:

"Fra Hølands Præstegjelds Grændse, ved Pladsen Delingbye om Toverud, Urskoug Kirke og Kjølstad over Blaker Sund til Sørum Sogns Grændse ved Pladsen Veibye... 37527 Alen."

Bruene Kjølstad (hvelvbru), og Skugstad (15 alen), som tidligere var vedlikeholdt av de respektive roter, ble ved

beslutning av 24. juni 1843 overført til "Amtsveikassen".

Etter forslag fra veginspektøren omfattet vegbudsjettet for 1844 bl.a. ombygging av de ovenfor nevnte bruer. Ved kontraktører ble bruene ombygget for henholdsvis 66 og 60 spd. Samtidig ble det i amtsformannskapet bevilget til ombygging av "Merredals Broe". Sistnevnte bru – som ble oppgitt å ha en lengde av 21 alen – ble ombygget i 1847. Det var kontraktør Hans Hansen Foss som utførte arbeidet for 140 spd.

Imshaug bru – 18 alen lang – ble ombygget i 1850 av ovennevnte kontraktør for 32 spd. Da denne bru ligger i Sørum, skal man under vedlikeholdet komme tilbake til dette forhold.

Da Imshaug, Merredal og Skugstad bruer ikke senere er nevnt, og da disse bruer ikke er med på vegvesenets oversikt over bruer nå, kan man gå ut fra at nevnte bruer med tiden er erstattet med stikkrenner og tilsvarende fyllinger.

I forbindelse med vegbudsjettet for 1862 la veginspektøren fram plan og overslag for omlegging av Huseby-, Skugstad- og Kjølstadbakkene på den "Blakjerske Hovedvei".

Etter oversikten av 27. mai s.å. er nevnte bakkers lengder og omkostninger følgende:

Omlegging av Husebybakken 375 alen, 360 spd.
Omlegging av Skugstadbakken 425 alen, 291 spd. 40 skill.
Omlegging av Kjølstadbakken 175 alen, 48 spd. 80 skill.
Til sammen 700 spd. 20 skill.

Det var da forutsatt største stigning 1:15 mot 1:7 i de gamle bakker og at vegdekket ble utført ved pliktarbeid. Så vidt en kan se, ble de sistnevnte bakkeomlegginger utført samme år.

Fossbakken, som hadde en skarp sving og en stigning 1:5 ble i 1864 omlagt i en lengde av 375 alen. Omkostningene 386 spd. var bevilget i forbindelse med vegbudsjettet for 1864. Planeringsarbeidet ble utført etter anbud av Ole C. Foss.

Den 14. april 1873 søker H. Huseby som eier av lille Huseby om tillatelse til å omlegge 200 alen av den "Fredrikshaldske

Hovedvei” som går gjennom gårdsplassen. Da amtmannen var enig med så vel veginspektøren som Aurskog herredstyre i at en sådan omlegging ville være en fordel for vegvesenet og i overensstemmelse med veglovens § 2, fremsatte han følgende forslag:

”Amtsformandskabet samtykker i at det tillades Eieren af Gaarden Lille-Huseby i Blaker at omlægge den igjennem hans Gaardsrum gaaende Strækning af den fredrikshaldske Hovedvei, mod at omlægningen udføres paa saadan Maade, som af Veibestyrelsen bestemmes.”

I 1886 ble Huseby og Kjølstad bruer ombygget. Ved anbudsmøte 14. des. 1885 ble bruarbeidet overdradd til kontraktør Hans Kristiansen Kjølstad for kr. 790,-.

Ombygging av sistnevnte bruer var ferdig 11. sept. 1886.

Haldenvegen ble riksveg fra 1. juli 1928.

Sørumsand – Blaker

Vegen mellom Blaker og Sørumsand har alltid vært et ledd i vegforbindelsen på østsiden av Glomma sydover til Fetsund og Oslo.

Den del av veggen som ligger innen Blaker, ble rotelagt i 1825 som bygdeveg nr. 1. Videre ble det bl.a. anført:

”Fra Blakersund ved Foss paa Hovedveien om Fossum til Sørums – Sogns Grændse ved Gaarden Orderud.... 7595 Alen.”

Åbrua som hadde en lengde på 38 alen, ble ombygget i 1865. Det var kontraktør Hans Christiansen Kjølstad som utførte arbeid for 89 spd.

Fossåbakken ble undersøkt i 1875, men det kan ikke sees om bakken som den gang ble prosjektert med et stigningsforhold 1:10 ble utført.

I 1890 ble det foretatt en ny undersøkelse av nevnte bakke. Denne gang en ny linje og nytt brusted for Fosså bru. Denne plan, som hadde en lengde av 1500 meter, var beregnet å koste kr. 8.500,-. Herav Fosså bru kr. 4.000,-. En hovedreparasjon av den gamle bru ville koste kr. 1.300,-. Heller ikke dette prosjekt kan sees å være utført.

Vegforbindelsen mellom Sørumsand og Blaker var helt til 1926 meget dårlig. Vegen hadde således ligget i ca. 100 år uten nevneverdig utbedring. Men Kongsvingerbanen, som kom i drift i 1862, har i den nevnte tid vært av stor betydning for distriktet.

Arbeidsdepartementet har under 23. des. 1926 gitt samtykke til å iverksette hovedveganlegget Sørumsand – Blaker.

Da fylkestinget i 1926 besluttet: ”Fylkestinget finder fortiden ikke å kunne yde forskud til hovedveianlegget Bingsfos – Blaker”, ble det distriktet som foreløpig måtte skaffe midlene.

Anlegget ble iverksatt 3. des. 1926 med forskuddsmidler fra Blaker kommune. Men skulle planen, som var beregnet til kr. 360.000,- for en lengde av 4.610 meter, opparbeides innen en rimelig tid, måtte det skaffes mer penger enn de som Blaker kommune på ordinær måte kunne skaffe.

Derfor besluttet herredsstyret i møte 15. aug. 1931 å oppta et lån på kr. 100.000,- for å påskynde fullførelsen av ovennevnte anlegg og samtidig skaffe sysselsetting for ledig arbeidskraft.

I hovedveganlegget Sørumsand – Blaker inngår 3 bruer: Over Kongsvingerbanen ved Fyn, lengde 27 m, over Aurskog – Hølandsbanen ved Tønsberg, 31 m og over Fosså ved Haglund, 26 m. Samtlige bruer var planlagt med underbygning av betong, jern eller impregnerte peleåk, bjelker av stål og kjørebane av jernbetong. Statsbanene ga et anleggsbidrag på kr. 1.000,- mot at vegvesenet helt overtar vedlikeholdet av brua ved Fyn (den andre brua på samme sted var bygget og vedlikeholdt av jernbanen).

Anlegget ble avlevert 25. sept. 1933. Omkostningene ble kr. 307.647,-.

Riksveg fra 1. juli 1935.

J. Gjørum

Vi fortsetter i neste nummer av Sørums-Speilet denne artikkelserien, blant annet med historien om vegen fra Blaker til Sandnes og Rånåsfoss bru. Red.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 47: Frogner Vannverk

Før i tiden var det mange steder på Romerike der det var svært vanskelig å skaffe rent og godt drikkevann til husholdningene. Det var noen som var så heldige å bo i nærheten av en ås hvor det fantes rent vann i bekker eller tjern. De kunne kanskje legge ledning derfra og på den måten skaffe seg rent og godt vann, i hvert fall til bruk inne på kjøkkenet. De fleste var nok ikke så heldige. På de fleste gårdene var det bare et par leirebrønner hvor dyra fikk vann fra. Det kunne i beste fall være en brønn med en stokkledning til fjøs og stall. Ofte var det også en brønn på gårdsplassen hvor dyra drakk om sommeren. Ved siden av det kunne de ha en stokkbrønn i haven eller i nærheten av bygningen hvor de hentet vann til husholdningen. Det vannet var vel forholdsvis rent, men ville sikkert ikke ha blitt godkjent i hygiene-kontroll i dag. Det kunne også hende at det var lagt en ledning fra denne brønnen og inn på kjøkkenet, med ei håndpumpe der, og da var det jo veldig fint og lettvent.

Far fortalte at i hans oppvekst hadde de fire brønner på gården hjemme. Til ren-vann hadde de en stokkbrønn ved siden av butrappa. Om det lå noen ledning derfra og inn på kjøkkenet, glemte jeg å spørre om.

Bak låven var det en ganske stor brønn. Den lå en del høyere enn fjøset, og det var lagt en treledning fra denne brønnen og dit ned. I den ledningen var det såpass trykk at det ble rikelig med vann til kuene. Vannet var nok ganske bra, og det var rikelig nok året rundt. På nedsiden av fjøset hadde det også vært en brønn. Det var også en lang brønn nederst i hagen. Den brønnen kan jeg huske, men den er fylt igjen for mange år siden. Brønnen bak låven er der ennå, og den hadde vi mye nytte og glede av i min oppvekst. Der badet vi om sommeren, der skar vi is om vinteren og der gikk vi på skøyter. I sommer så jeg brønnen igjen, men den er blitt mye mindre enn den var før i tiden.

Først på 1900-tallet var de tross alt ganske heldige hjemme når det gjaldt vannforsyningen. Det var nok mye verre på mange andre gårder. Et av de stedene var gårdene like ved kirken. Gårdene ligger høyt, og der var det vanskelig å skaffe nok vann.

Tidlig på sommeren 1909 innså eieren av Nordre Frogner, Thorvald Frogner, at noe måtte gjøres for å skaffe gården rikeligere og bedre vann. Han hadde i noen tid gått og sett på Vardeåsen på vestsiden av Leirelva, og tenkte vel at der oppe må det finnes vann som er tilgjengelig. Men det var langt dit opp. Han hadde vel knapt vært oppe i den åsen noen gang, og var følgelig helt ukjent der. Det var ikke så vanlig som det er i dag at folk gikk lange turer i skog og mark. En bonde drev ikke med slikt uten i forbindelse med arbeidet sitt.

En dag tok Thorvald Frogner seg tid til å gå opp i åsen for å undersøke om han kunne finne en brukbar vannkilde der oppe. Han gikk litt omkring og lette, og like ved åskanten fikk han se ei lita myr. Det var så bløtt der at det nesten ikke var mulig å gå utpå den i det hele tatt. Myra var ganske lita, men han la merke til at det kom opp ganske mye vann der og at det rant utover en skråning på nedsiden. Han ble veldig interessert i dette, og skjønte at vannet kom opp fra en sterk ile. Etter å ha sett på dette en stund, lurte han på hvem som eide grunnen der, for det var han slett ikke sikker på.

Et stykke unna ligger det en liten gård, og han gikk dit ned for å spørre om eierforholdet der den vesle myra lå. Han fikk greie på at det var den største av Ruudgårdene som eide grunnen der. Så henvendte han seg dit og fortalte om hva han hadde sett, og at han var sterkt interessert i en vannkilde. Eieren av gården hadde nok sett denne myra og vannet som rant ut fra den, men hadde aldri tenkt mer over det. De snakket litt sammen om saken, som de syntes var av stor interesse for dem begge, for det var ganske store vanskeligheter med vannforsyningen på Ruud også.

Senere kontaktet de flere som de kanskje trodde ville ha interesse av å se nærmere på denne ila, og hva det kunne gjøres ut av den. De snakket med flere om de var interessert i å være med og lage til et lite vannverk for å skaffe vann til eget bruk først og fremst. Det ble ganske snart bestemt at brukerne på seks gårder ville være med på det. Det var to Ruudgårder, to Frognergårder og to Melvold-gårder. Eieren av den gamle skolebygningen og eiendommen på Bruhaugen ville være med, og det ville smeden på Frogner også. Det ble altså åtte stykker i det hele til å være med og lage til en vanddam av myra og legge vannledning derfra og ned til Frogner.

Utpå sommeren begynte de å grave, og da fikk de for alvor se at det kom ganske store vannmengder ut av ila som var der. De grov i dagevis og fikk fjernet en stor del av myra, og la det opp som en demning. På innsiden der støpte de så opp en solid mur, og fikk på den måten laget til en liten dam. Så begynte de å grave grøft for vannledningen, og det var et stort arbeid. Hele lednings-nettet ble på omkring 6 – 7 kilometer til sammen, og det var mye å grave med hakke og spade. Folk var vant til å arbeide med enkle midler den gang, og det var nesten utrolig hva de kunne greie å få gjort uten kostbare maskiner.

Alle de åtte som hadde gått sammen om dette prosjektet sørget hver for seg å skaffe mannskap til å grave. Det er vel også rimelig å tro at det ble leiet flere menn i tillegg. Etter hvert som de grov, la de ned 2" vannrør av en type som var asfaltert utvendig. Rørene hadde spesielle skjøter som ble tettet med tjæredrev og asfalt.

Da de kom et stykke nedover, ble det gravd en sideledning over en dal og opp til Ruudgårdene. Der ble det lagt ned et 5/4" rør. Nede ved Leirelva hadde de et vanskelig arbeid da de skulle føre vannledningen over der. De måtte grave seg dypt ned på begge sider av elva for å få ledningen helt ned på bunnen. Det var helt nødvendig for at ikke tømmer, is og rekved skulle komme til å rive den av. Allikevel hendte det en sen høstdag i 1920-åra med mye regn at det kom et stort

grantre med en diger rotvelte og mye bar og rev vannledningen tvers av. Da rant det mye vann ut av dammen før de fikk stengt stoppekrana. Siden var det et veldig strevsomt og vanskelig arbeid å få reparert skadene.

Da de kom så langt at de hadde greid å passere Leirelva med vannledningen, og kom fram til smia, delte de den i to retninger. Den ene ledningen ble lagt oppover mot Frogner "sentrum", hvor skolen, meieriet og meieributikken fikk innlagt ledning. Videre ble det gravet og lagt ledning bort til stasjonen, for der ville de også ha vann, og videre opp til de to Nordre Frognergårdene. Den andre ledningen som gikk ut fra smia, ble gravet ned på det området hvor idrettsplassen er i dag og videre oppover mot Melvold-gårdene.

Det var utført et stort dugnadsarbeid med graving av grøfter og legging av rør, og arbeidet nærmet seg slutten. Ved nyttårstid var praktisk talt hele anlegget ferdig og alle rør og stoppekraner var montert. Det hele var utrolig godt gjort av folk som ikke var spesialister, men nærmest hadde tatt seg til det selv.

Utover høsten var det ganske mye regn, og ved siden av det kom det mye vann i ila. Vanddammen var blitt helt full og alt lå vel til rette for å prøve om anlegget virket. Da folk så at det ble lagt vannledninger oppover bakkene mot Frogner og Melvold, lo de ganske åpenlyst av dem som arbeidet med dette. De "måtte vel forstå såpass" at vannet ikke ville kunne "renne oppover". Var det noe disse folkene "visste", så var det vel nettopp det. De var nok ikke særlig godt informert om fysikkens lover, stakkar, men de var sikkert i høy grad fornøyd med sin egen viten.

Så kom den store dagen at alt var ferdig og vannet skulle settes på, og det var 5. januar 1910. Stoppekrana ved vanddammen ble åpnet, og når vannet kom til Frogner og Melvold, skulle de som tegn på det heise flagget. Etter en stund kom vannet i kranene på Melvold, og flagget gikk til topps som avtalt. Slik gikk det ikke på Frognergårdene. Der kom det ikke en dråpe i kranene, og

derfor kom det heller ikke opp noe flagg. Det så faktisk ut til at de dystre spådommene skulle gå i oppfyllelse, og at ”spåmennene” skulle få rett i sine ”fysiske antagelser”.

Etter en rask kontroll viste det seg at årsaken til at det ikke kom noe vann til Frogner toppen hadde sin meget naturlige forklaring: Stoppekrana ved smia på ledningen opp til Frognergårdene var stengt. Da det ble oppdaget, og krana åpnet, strømmet vannet opp bakkene til Frogner likevel. Hva de ”kloke spåmenn” sa da, tier historien om.

Å få rent trykkvann i springene på gården måtte være en minnerik dag og en stor opplevelse. Mor hadde fått en datter 3. juledag, og da var jo alt ved det gamle når det gjaldt vannet. Da hun kom opp igjen, og kom på kjøkkenet etter nyttår, kunne hun bare skru på vannkrana og tappe rent, fint vann i springen på kjøkkenet så mye hun trengte. Hun fortalte at det var en stor glede og hjelp for henne, og hun satte veldig stor pris på det fine vannet.

De åtte som var gått sammen om å grave ut vanddammen, legge rør og skaffe vann ned til Frogner, ble enige om å kalle det hele ”Frogner vannverk”. Etter hvert som årene gikk, kom det mer bebyggelse på Frogner, og vannforbruket økte. To ganger ble det gravet ut mer myrjord av dammen, slik at de kom ned på fjellet alle steder. Muren ble også støpt på hver gang, og dammen ble både større og dypere og rommet etter hvert mye mer vann.

Det var jo nødvendig å følge med på hvordan det var med vannbeholdningen, og jeg var med far mange søndagsturer dit opp for å se på det. Var det en lang tørkeperiode om sommeren, kunne vannstanden gå ned en del, men det var aldri noen fare for at det skulle bli for lite. Ila sørget for et jevnt tilsig.

Den gamle hovedledningen fra 1909 hadde gjennom årene vært utsatt for flere brudd på grunn av en viss bevegelse i leirjorda nedover mot elva. Etter hvert var den også blitt for sped for å kunne klare kravet til vannforsyningen på alle gårdene,

der forbruket økte. Og i tillegg kom stadig nye abonnenter til etter hvert.

I 1938 måtte vannverket gå til det skrittet å skifte ut den gamle hovedledningen med en ny 4” ledning. Samtidig ble den lagt om noen steder der leira hadde en tendens til å gli.

Bygging av den andre dammen

Under krigen ble det klart at vanddammen ble i minste laget, og at det var klart at det måtte til en utvidelse. Omtrent 100 meter ovenfor dammen var det ei litt større myr. Der var det ingen ile som skaffet vann, men ovenfra åsen kom en liten bekk som det var vann i det meste av året. Dette området lå på den samme eiendommen som den gamle dammen, og det var jo en stor fordel.

I 1942 ble det enighet med grunneieren om at de skulle begynne å grave ut myra for å bygge en større dam. Området var på ca. 50x50 meter, og det var ganske dypt ned til fjellet der. Arbeidet med graving ble satt i gang, og det ble drevet med myr-kjøring i visse perioder om vinteren i flere år. Det ble kjørt ut hundrevis av lass med myrjord som ble fylt ut på nedsiden.

Våren 1946 var utgravingen ferdig, og da begynte en annen del av arbeidet. Det var å støpe en lang, høy og solid mur på to sider. På de to andre sidene er det fjell som skråner oppover, så der trengtes det ikke noen mur.

Arbeidet ble satt i gang, og tre mann holdt på med forskaling og støping i lang tid. På et stykke av muren skulle det støpes fast vinkeljern til gjerdestolper. Dette ble skaffet hos en skraphandler og kjørt til smeden på Frogner. Der stod jeg og kappet jernet i riktige lengder. Etterpå boret jeg fem hull i hver stolpe til feste for gjerde trådene. Når noen stolper var ferdige, fraktet jeg dem opp til vanddammen hvor de ble støpt fast. Jeg fikk bare med meg noen få stolper på bilen hver gang, og måtte kjøre flere vendinger slik at murerne hadde nok å ta av.

Det var også visse problemer med å skaffe vann til støpingen. Vi fikk tak i noen gamle vannrør som vi la oppover et lite dalsøkk hvor det var litt vann. Litt senere

kom det noe regn, og da ble det mer vann i bakken, så det ble rikelig til støpingen.

Det ble lagt to 4" rørledninger ut fra dammen, og for hvert av dem ble det støpt en kum inntil muren på yttersiden. I hver av disse kummene ble det montert en stor stoppekran. Det ene røret munnet ut i den gamle dammen nedenfor, så det kunne tappes vann dit når det var behov for det. Det andre røret ble koplet direkte inn på det gamle ledningsnett.

Det var veldig greit at jeg hadde den gamle Essexen min den tiden (se del 58 når den kommer, red. anm.), og den gjorde nytte for seg. Jeg var blant annet på Hasle Bruk i Oslo og hentet de to store, tunge stoppekrane og diverse andre deler som hørte til. Ellers kjørte jeg mange vendinger etter forskjellige mindre deler som trengtes både til støping og andre ting.

Arbeidet med støpingen gikk sakte og jevnt framover, og i slutten av juli var dammen ferdig. Etter en del regn begynte vannet å stige jevnt og sikkert. I midten av august var det blitt mye vann i dammen, og jeg tok et par bilder der da. Det var hyggelig å se at alt det slit og arbeid som var utført endelig hadde gitt synlige resultater, og var blitt kronet med hell. Frogner Vannverk fikk nå rikelig med vann til abonnentene i mange år. Etter hvert ble det også bygget mer og mer på Frogner, og behovet for vann ble stadig større.

I årene etter krigen ble det mer og mer kontroll av kvaliteten på vannet i de forskjellige vannverk. Da viste det seg at vannet fra Frogner Vannverk ikke var tilfredsstillende. Det gikk en tid på den måten, men så ble Nedre Romerike Vannverk ferdig, og alle på Frogner fikk vann derfra. Det vil si at Frogner Vannverk, som hadde levert vann i omtrent 70 år, nå var blitt foreldet, og kvaliteten på vannet var for dårlig. Vannverket hadde i alle fall i aller høyeste grad gjort veldig god nytte for seg i alle disse åra, og jeg tror det hadde vært svært vanskelig i Frogner uten det.

Når det snakkes om vannkvalitet, må en bare tenke tilbake på hvordan det var i bygda før det gamle vannverket ble stiftet i

1909. Da skulle det vært tatt prøver av det sølevannet som mange mennesker måtte greie seg med før den tiden. Det er nesten rart at det ikke var mer sykdom blant folk enn det var, for det vannet inneholdt nok rikelige mengder av bakterier av alle slag. Selv om vannet fra Frogner Vannverk til slutt ikke ble godkjent, tror jeg ikke at noen ble syke eller tok annen skade av å drikke det.

Reparasjoner på vannledningen

Jeg har tidligere nevnt at det hendte hovedledningene ble revet av når leira i Rudshagan begynte å gli. Da var det om å gjøre å få stengt stoppekrana ved dammen fortest mulig så det ikke skulle renne ut mer vann fra dammen enn høyst nødvendig. Når bruddstedet var funnet, var det om å gjøre å grave seg ned til vannledningen fortest mulig. Slike brudd hendte gjerne sent om høsten i snøslaps og regnvær, og da var forholdene rett og slett ufysiske.

I 1920-åra, da jeg var smågutt og var med og så på at vannledningen ble reparert, var det ingen som hadde gummistøvler. De som stod nede i grøfta og grov hadde bare lærstøvler med vanlig lave skafter. Der stod de i leirgjørma med vann som fosset rundt beina sine til oppå leggene, og de ble jo aldeles gjennomvåte, selv om en stod og øste vann opp fra grøfta så mye han klarte.

Jeg skal ikke i detalj beskrive hva som måtte gjøres for å få ledningen i orden igjen, bortsett fra at det var et utrolig plunder. I dag er dette for lengst historie, men jeg kan ikke annet enn å tenke på alt det slit og strev som disse folkene i vannverket måtte gjennom for å skaffe vann til folk til enhver tid. Vi skal ikke glemme de pionerene som fikk i stand vannverket fra først av. Vi som er eldre i dag er dem i hvert fall stor takk skyldig.

Kristian Lieungh

I neste nummer av Sørumspeilet vil Kristian Lieungh fortelle om skiturer i ungdommen, og hvordan skiene så ut. Og vi anbefaler igjen boka "Minner fra Frogner" utgitt av historielaget. Red.

Avholdt skolemann i Sørum

Under vignettene "På Sporet" intervjuet Lyder Løhren utflyttere fra Indre Akershus-området, og under vignetten "Tabberulling" ble folk utfordret til å fortelle om sin største tabbe. Noen av disse småstubbene, presentert i Indre Akershus Blad i perioden 1983 til 1989, ble samlet mellom to permer av Lokalhistorisk Forlag i 1989. Vi presenterer nå noen av dem her i Sørum-Speilet.

Det har skjedd store forandringer de senere årene, rektor Sigurd Nordsveen.

- Ja, det skal være visst. Og i den forbindelse har jeg lyst til å vise deg ansettelsesbrevet jeg mottok fra Sørum Skolestyre i august 1950. – Kanskje jeg skal forsøke å trekke frem litt av skolemester-yrket mitt også?

- Det ville være fint, men jamen tar vi sjansen på å gjengi noen avsnitt fra ansettelsesbrevet ditt, for det må da være "skolehistorie" av god, gammel årgang:

Herr lærer Sigurd Nordsveen, Øylo.

Deres telegrammer om at De overtar posten og at De vil komme 28. august er mottatt.

Det bekreftes herved at De i skolestyrets møte den 19. juli 1950 ble tilsatt som lærer ved Fosserud 2-delte skole på de vilkår som er angitt i utlysinga.

I Sørum herred er det seks skolekretser: Fosserud, Frogner, Sørum, Sørumsand, Vesterskaun og Wølneberg.

Barnetallet er stigende og det ventes at tre av skolene blir seks-delte i nær fremtid.

Fosserud krets omfatter den nordøstlige del av bygda. Området ligger langs Glomma, på vestsiden av elven. Nærmeste stasjon er Rånåsfoss, som ligger på østsiden av Glomma, men det er bru like ved stasjonen.

Skolehuset Fosserud er en enetasjers bygning med et klasserom og et værelse og kjøkken som i sin tid var bestemt til bruk for den som skulle føre tilsyn med bygningen.

Huset ble ført opp i 1860-årene og er ikke nevneverdig forandret. Den lille leiligheten har den forrige læreren brukt i de senere år, og det er

intet i veien for at De også kan bruke den om De skulle ønske det. – Det har ikke vært krevd husleie, for det kan egentlig ikke kalles lærerbolig.

Etter telefonsamtalene med Dem har jeg bedt kretsformann, gårdbruker Andreas Thorbjørnsrud å undersøke muligheten av å skaffe Dem hel eller delvis pensjon i nærheten av skolen.

Når De kommer, kan sikkert en av naboene til skolehuset hjelpe Dem så de kommer inn. – Der er det telefon. – eller De kan henvende Dem til kretsformannen som i tilfelle hjelper Dem til rette. Han bor ikke så langt unna skolen. – Jeg bor i Sørumsand krets som ligger ca. syv km. fra Fosserud.

Til slutt vil jeg ønske Dem velkommen til Sørum.

Med hilsen for Sørum Skolestyre

NN

Ja, som det fremgår av ansettelsesbrevet, så ble jeg ansatt ved Fosserud 2-delte skole. – Der var det rundt 30 elever i alt. Jeg hadde 1., 2. og 3. klasse på mandag, onsdag og fredag, mens 4., 5., 6. og 7. klasse gikk de andre tre dagene.

I fagene geografi, religion og historie var det greit nok å kjøre elevene med samme lekser, derimot for eksempel i regning, måtte elevene i de forskjellige klassetrinn få hver sine oppgaver. – Det gikk, men det var hard skole på 50-åra, det tør jeg påstå.

Ved muntlig eksamen var det dessverre slik at det *ikke* skulle tas hensyn til ungenes evner. Uansett hvordan de var utrustet så måtte de trekke en lapp for hvilket stykke de skulle fortelle om fra bibelhistorien – eller et land i Asia. – Det ville naturligvis vært mye lettere om jeg kunne bedt en pjokk fortelle om Glomma, når presten, kretstilsynet og mange mammaer er til stede. Det var nok de som følte at de satt i gapestokken, stakkar.

- Kunne ikke du, psykologen, gjort en vri på dette vanskelige system?

- Nei, det var ikke så enkelt, men jeg kan fortelle at jeg bestandig stilte på barnas parti.

Jeg har i grunnen hatt behov for god plass rundt meg, så når jeg nå i ettertid tenker tilbake på de fire åra på åtte kvadratmer å bevege seg på, nei, så var ikke de årene helsemessig sett av det gode. Jeg kan fortelle at det faktisk er en plage for meg å være på tur i liten bil. Men nå skal jeg slutte med å jamre. – Etter Fosserud ble det Wølneberg skole. Stillingen var den samme, men husspørsmålet ble løst: Fire rom og kjøkken, du verden!

Og når jeg videre kan fortelle at jeg lærte hele denne nye kretsen (alle menneskene) å kjenne i løpet av 14 dager. – Jo, så var gutten fra Vang i Valdres kommet til Sørumsdal for å bli.

Det var slik i eldre tid at læreren skulle være med på, jeg hadde nær sagt, alt som rørte seg i kretsen.

Med kjekke unger og ditto foreldre så var det både givende og morsomt å være ”oppe i det”. – Jobben i skolestua var selvsagt det viktigste, men også utenom ble det satset på sosialt samvær.

Forarbeid må naturligvis til før en drar ut på en lang skoletur. På planleggingsmøtet, før turen med toget fra Sørumsdal, med båten, med overnatting og med tog igjen, reiste det seg ganske mange spørsmål. – Problem er som kjent til for å løses, men da det meldte seg mange voksne, utenom foreldre, til turen måtte jeg ta forbehold. Jeg lovt å klare å holde styr på ungene, men de voksne, nei, der meldte jeg pass. Jeg visste av erfaring at voksne har en tendens til å stikke av.

Turen begynte bra den, på smalt spor gjennom frodige bygder til Skullerud, så med Turisten på vakre sjøer, ned gjennom sluser i retning Halden. Der var vi oppom Fredriksten festning før toget satte seg i bevegelse mot Fredrikstad. Der skulle vi strekke på bena, kjøpe is og litt av hvert. – Ungene var med meg, mens de voksne stakk til hver sine kanter, også en mann med isjias og kjepp forsvant av syne. – Dyrt og hellig hadde alle lovt å være tilbake på jernbanestasjonen til et bestemt klokkeslett, for vi

skulle videre til Sarpsborg hvor det var bestilt overnatting.

På ”klokkeslettet” manglet det to mammaer. Togtiden nærmet seg og jeg bestemte at vi som hadde holdt avtalen skulle reise videre, men da var det to jentunger som la an og belja og skrek. – Resultatet ble tre timers venting på neste tog mot Sarpsborg. – Jeg var sint da vi langt på kvelden var på vandring mot Tuneheimen i utkanten av byen. Ungene hang på, men han med isjiasen sakka akterut. – Langt om lenge kom da han til herberget også, men da fikk han krangel med sønnen sin. I soverommet var det under- og overkøyer og gutten nektet plent å ligge i overkøya. Gubben sjøl, med isjias, måtte krabbe opp i overkøya. – Klokken halv fire om natta hørte jeg et forferdelig rabalder i rommet ved siden av mitt. Jeg spratt opp og inn der, hvor pappa’n lå på gulvet og sprella. – Plutselig reiste han seg opp og underet hadde skjedd! Han slo seg frisk og ble kvitt isjiasen for alltid. – Er dette sant? – Ja, så sant som jeg sitter her, og mannen som hadde vært plaga av isjias i lange tider, sa det slik etter skoleturen vår i 1955: ”Det var Nordsveen som gjorde meg frisk, først så gikk’n meg i hjel og etterpå slo’n meg i hjel.”

Stillingen som skolestyrer (nå rektor) på Vesterskaun var nærmest lagt opp for meg. I avtallet sto det blant annet: Hvis det kommer søknad fra noen lærer her i kommunen, så blir det muligens ledig post på Wølneberg.

Jeg var alene lærer på Wølneberg, så det var greit. Nå var jeg også gått inn i den hellige ektestand og etter en kort familierådslagning ble søknaden sendt.

Jobben ble min i 1956 og jeg havnet på fire-delt skole. Da ble vi to, en lærerinne og jeg fikk ansvaret for elevenes trivsel og at de skulle få best mulig grunnlag for sin videre ferd til høyere skoler og ut i arbeidslivet.

Jeg har helt til jeg sluttet min lærergjerning, som jeg har likt veldig godt, arbeidet etter et system i tre punkter:

1. Mest mulig trivsel
2. Selvstendig arbeid
3. Orden og disiplin

- Får jeg lov til å komme med følgende bemerkning? – Jeg synes punkt 3, orden og disiplin kommer langt ned i systemet ditt?

- Da vil jeg svare slik som det er så moderne i dag: - Det var et godt spørsmål. Og når jeg kan fortelle at det aldri har vært noe problem med disiplinen i klassene mine, så forstår du rekkefølgen i systemet mitt. – Alle elever er det noe godt i –

En uinntagelig festning ble det sagt om Vesterskaun skole i 1963, året da skole-sentraliseringen var høyeste mote. Her i gamle Sørums skule Vesterskaun skole nedlegges og ungene fordeles på Frogner og Sørums skoler. – Det var en spennende tid. Det ble sammenkalt til kretsmøte i april måned i – 63. Til stede var skolesjefen (mann i ganske nyopprettet stilling) som gikk inn for nyordningen. Og jeg må legge til, det var eneste gangen jeg var i – ”utakt” med han. Ordfører Torp var også til stede. Disse to avga ingen stemmer da vi langt på kvelden kom så langt at det hadde roa seg såpass at vi gjennom høytaleren kunne anmode de 152 tilstedeværende om å avgi stemme. Det var fullt i alle klasseromma og ute i gangen. – Resultatet ble 152 stemmer mot sentralisering.

Vi seira og jeg gauv inn i kommunestyret som 13. mann på Venstres liste ved første valget etter at ”festningen” holdt. En annen sak er at dette å være kommunestyre-representant er ikke det jeg har higet mest etter, men jeg fikk ca. 800 stemmer mer enn det som trengtes for å komme med.

Med skolekontoret, sjefen og hans to medarbeidere hersket det beste samarbeidet. Jeg beundrer fru Holmedal og fru Behringer som var helt fantastiske til å finne løsninger på mer og mindre vanskelige saker. Det til tross for at det nå til dags er blitt slik at kontorpersonalet og også lærere nærmest drukner i papirmølla. Også så mange møter som det er.

Dette er vel kanskje å sette det litt på spissen, men jeg husker tilbake i tiden da vi lærere hadde bare skolestyrets formann å holde oss til. – Det gikk det og!

Takk for praten, rektor Sigurd Nordsveen! – Men det er sant, jeg har hilsninger til deg fra Jan Eggum, som jeg traff her om dagen. Han bad meg hilse og takke deg for den trygghet og det samhold du skapte i skolen! **Lyder Løhren**

Slektshistorisk utvalg etablert

Det var hyggelig mange som hadde møtt opp på Biblioteket på Sørumsand 13. september for å etablere et slektshistorisk utvalg i Blaker og Sørums historielag. Palmar Huse fortalte litt om vanlige problemer i slektsforskning med eksempler fra egen virksomhet. Jan-Erik Horgen fortalt om hvor viktig slektsforskningen var i bygdebok-arbeidet, selv om han ikke hadde mulighet til å jobbe like lenge med hver enkelt familie som Palmar Huse.

Jan-Erik Horgen jobber nå med det tredje bindet av bygdeboka, som omhandler Sørumsand og deler av Blaker. Her har han hjelp fra et utvalg historielaget har nedsatt med Hildur Roll-Hansen som leder, som skal hente ut det som er av historier rundt Sørumsand. Han hadde også med seg noen protokoller i gotisk skrift som han gjerne så at noen frivillige i det nye slektshistoriske utvalget kunne jobbe videre med.

En ble enige om å møtes første onsdag hver måned framover på Biblioteket på Sørumsand for å utveksle erfaringer. Lederen i historielaget, Svein Sandnes, fortalte at laget får mange henvendelser på hjemmesidene sine fra slektsforskere som vil ha hjelp til å finne forfedre i Sørums. Han håpet dette kunne bli en av de oppgavene slektshistorisk utvalg kunne ta seg av.

Neste møte blir 1. november på Biblioteket på Sørumsand. Onsdag 6. desember vil Lars Løberg komme og fortelle om Sudreimsætta. **Svein Sandnes**

Posten på Sørumsand

Da Kongsvingerbanen ble åpnet i 1862, ble det bygd jernbanestasjoner i Fetsund og Blaker. Grunnen var at det her var viktige veger med fergeforbindelse over Glomma og stor trafikk. På Sørumsand var det bare en ubetydelig bebyggelse, og nesten ingen gjennomgangstrafikk.

Da Kuskerud stoppested ble åpnet i 1892, var det ingen postforbindelse til Sørumsand. Ved velvillig overenskomst med stasjonsmesteren på Blaker fikk landhandler Mikal Svendsen til en ordning slik at post ble sendt med siste tog om ettermiddagen til Blaker i ei veske. Veska kom i retur dagen etter med et godstog, og konduktøren kastet den av i forbigarten av stoppestedet. Post ble så delt ut i butikken.

Svendsen søkte ”Poststyrelsen” om opprettelse av et poståpneri. Dette ble innvilget og Svendsen ble poståpner fra 1. oktober 1899 med en lønn på kr. 150,- i året. Det ble opprettet en skriftlig avtale om forsendelse (befordring) av posten fra Sørumsand til Bingsfoss stasjon.

”Om postbefordringen mellom Sørumsanden og Bingsfoss

Undertegnede landhandler Mikal Svendsen paatager sig herved til de Tider, som nærmere bestemmes og under nedenstaaende Betingelser og Forpliktelse at befordre Posten 1 gang Søndaglig fra Sørumsanden postaabneri til Kongsvingerbanens Postekspedition ved Bingsfoss (tog nr. 17) med retur.

1. Posten befordres av Postbefordrerens selv eller, saafremt han paa grund af sygdom eller andet lovligt forfald derfra er forhindret, under hans ansvar af en paalidelig voksen Karl. Den bliver at befordre uden Ophold underveis og forøvrigt saa hurtig som mulig.

2. Postvæsken skal under Postens Befordring beskyttes omhyggelig mod Væde og ved Baadpostbefordring være fastbunden til

Baaden. Den maa ikke benyttes til sæde for Befordrerens.

3. Postsager maa ikke, uden hvor speciel Tilladelse dertil er given, medtages udenfor Posten, ligesaa lidt som den under Befordringen overhodet maa overtages udførelsen af private Ærinder.

4. Postbefordrerens er ansvarlig for de Ham anbetroede Postsager i alle Tilfælde, hvor Han ikke kan godtgjøre, at Skaden eller Tabet er foranlediget ved en uafvendelig Naturbegivenhed eller lignende.

5. Postbefordrerens besørger Postvæskernes Ind- og Udbæren til og fra Postanstalterne.

6. Uorden som maatte bemerkes med Hensyn til Posten eller dens Befordring, skulle af Postbefordrerens anmeldes til nærmeste Postaabneri eller til vedkommende berørte Posttjenestemand.

7. Saafremt der fra Postbefordrerens Side vises nogen forsømmelse i ovennevnte Henseende, erlægge Ham efter Poststyrelsens Kjendelse en mulkt af fra 2 til 20 kroner, derhos kan Poststyrelsen i Tilfælde af forsømmelse eller Uorden, om den finder for godt, straks afskedige Postbefordrerens uden forudgaaene Varsel.

8. Postskyldslønnen, der udbetales kvartalsvis af Kristiania Postkontor, bestemmes til kr. 150,00 – et hundre og femti kroner – aarlig.

Poststyrelsen overdrager herved under overanførte Betingelser den omhandlede Postbefordring til landhandler Mikal Svendsen. Denne kontrakt træder i Kraft fra 1. oktober 1899, og kan hæves af Poststyrelsen med 3 Maaneders varsel og af Postbefordrerens med 6 Maaneders Oppsigelse.

Det er ved Kontrakter om Postbefordring af heromhandlede Art stedse forutsat, at der, forsaavidt vedkommende Postrute maatte blive nedlagt, ombyttet med andre Ruter, eller indskrænket, eller Omstendighederne maatte medføre Valget af anden Vei, eller der maatte blive Andledning til at erholde Posten befordret paa Jernbane eller med Dampskib, skal være Adgang for Poststyrelsen at hæve Kontrakten uden noget bestemt forudgaaene varsel.

Paa Den Norske Poststyrelsens Vegne
Kristiania, den 6. september 1899”

Da det i 1903 ble bygd stasjon på Sørumsand, ble poståpneriet flyttet dit.

Leif Mathisen

Elgjakt

Arne Sæther skrev dette avisinnlegget med fantasier om elgjakta for tjue år siden, i september 1986:

Elgjakta er i gang. Rogn og osp er røde som blod. Dyra står i myra urokkelig. Dagen demrer i øst. Anton humper i veg innover skogen. For ham er dette årets store stund.

Hele året igjennom har streif av skjønnne tanker fart gjennom hodet hans. Denne årstida er det som om han opplever ungdomstida på nytt.

Takknemligheten velter opp i ham over at han også i år skal se september-himmelens lyse blå hvelving over sitt hode.

Så er tanken 50 år tilbake i tida. Gammelen minnes ei jente. Hun var 20 år den gangen. Han minnes dansen, hver bevegelse, hvert ord hun sa, måten hun sa det på.

Han føler atmosfæren hennes, så ubegripelig vakkert. Pulsens øker, elskovsrusen jager gjennom ham. Han er ikke mer enn 72 år ennå. Det kan vel ikke være gammelmansfantasien? Alt er kjært og nært. Noe som løfter opp i fredens og fordragelighetens atmosfære.

Han hiver ryggsekken på seg, lader rifla uten en lyd, det er jo jakt. Lerka hans klukker nede i sekken. Den er ennå urørt.

En stor elgokse har vært sørover for å sjekke at tilveksten ikke skal stoppe opp. Det går ei fin ku der nede med tvillingkalver fra i vår og to større fra i fjor.

Et vindpust streifer ham. Han stopper et øyeblikk, snur seg lydløst og blir borte. Han bare glir gjennom smågrana nå, værere og værere. Denne tida er farlig når det lukter menneske. Radioen piper, Anton tar den: ”- Det har vært mye fint i dag, men elg har jeg ikke sett.” Så er han tilbake i nuet, trykker knappen inn og sier: ”- Alt i orden.”

Han har post der bekken renner ut fra tjernet. Han øser vann over ansiktet med begge hender og drikker rent, friskt vann.

Jo, han minnes den ennå: ”Jeg i nattens mørke griper vandringsstaven da mitt lykkeland meg ennå synes nær.” Undres over at et skogstjern kan være så klart? Der ser han alt fra motsatt kant. Også dette at det speiler himmelens lyse blå her nede i skogdypet. Tåkedotter stiger oppover skoglia i solrenninga.

Hva er best? Virkeligheten eller visjonen. Det må være begge deler i balanse for ungdom i 60-, 70- og 80-åra også.

Kanskje vi lengter ennå etter skjønnhet og harmoni. For hvert donk donk der inne i brystkassa, fra evighet til evighet.

Her inne i skogdypet. På bunnen av vår sjel. Her inne ved det stille skogtjernet. Her inne ved vårt urolige hjerte. Vi blir her i tre uker i år, slik at surstoffet får rensed kroppen, og ånden rensed sjelen slik at vi kan ta imot her og nå Åndens frukt: kjærlighet, glede, fred, sakmodighet, mildhet, godhet, trofasthet og utholdenhet.

Dette målet i seg selv, fra sekund til sekund og i all evighet

Arne Sæther

Vesle Skea, 1990 Sørumsand

Har du bilder du vil dele?

På 80-tallet gjorde fothistorisk utvalg i Blaker og Sørumsand historielag en imponerende innsats med å samle inn fotografier fra Blaker og Sørumsand. I spissen for aktiviteten stod Kjell H. Huseby og Odd Skullerud. Resultatet av deres aktivitet kan vi glede oss over i et arkivskap på biblioteket på Sørumsand.

Men etter hvert ikke bare der. I samarbeid med leder av dagens fothistoriske utvalg, Anders Henriksen, har de ansatte på biblioteket digitalisert billedsamlingen og lagt den ut på nettet.

Lørdag 4. november er det duket for et spennende opplegg på Sørumsand bibliotek: For det første kan du bli introdusert til å søke i Sørums fotosamling på nettet. For det andre kan du bidra med dine egne historiske bilder til å utvide samlingen.

Det er nemlig en tendens fra innsamlingsarbeidet på 80-tallet at

”historiske bilder” er fra før 1945. Men det er jo ikke tilfellet! Selv bilder fra 2006 kan fort bli ”historiske”. Kom derfor med det du har, og særlig fra perioden etter 1945. Så legger vi det inn i fotosamlingen.

Sørum i 1743 (7)

Vi vil i Sørum-Speilet trykke de mest relevante svarene fra den undersøkelsen Danske Kanselli i 1743 sendte ut til embetsmenn i Danmark-Norge. I dette nummer er det spørsmål 15, 16 og 17 som blir besvart.

15. Om der er miile-pæle overalt, eller hvorheldst?

På dette spørsmålet kan det virke som de sentrale embetsmenn har en litt annen oppfatning enn de lokale. Stiftamtmann Fredrik Otto von Rappe svarer i hvert fall slik:

”Overalt i dette amt hvor kongewejen løber igiennem sognerne, ere miilepæle opreist, som dog paa wisse stæder ere brøstfeldige. Det war allene at ønske, endskiønt det iche feiler paa anstalter, at wejene i sig self, saa vel bleve forsiunede og tilseede som miilepælene noch j de almindelige konge og landeweje giver oplysning om wejenes længde.”

Lagmann Peter Vogt istemmer:

”Paa alle almindelige kongs- og postveje her i amtet, findes miilesteene og pæler.”

Sorenskriver Niels Lembach slutter seg til:

”Paa de ordinerede kongeweje findes miilesteene og pæle.”

Sogneprest Abelsted rapporterer om to:

”Paa den alfare vey imellem Christiania og Trundhiem som ligger igiennem dette sogn ved detz westre kant findes ved een gaard, kaldet Leerrud, 3 miile fra Christiania, een miilepæl, af huggen steen, og lenger op ved

een gaard, kaldet Moe, ½ miils pæl af træ, fleere af det slags er her ikke.”

Sogneprest Lange i Aurskog svarer derimot:

”Her findes ingen miilepæle.”

16. Hvorledes luften og veirliget er beskaffen, hvilket der er frugtbarrest, og hvilket skadeligst for mennesker og frugter?

Stiftamtman Fredrik Otto von Rappe svarer:

”Lufften og wejrliget i dette stift er Gud skee lof baade sund og frugtbaahr, men dog ulige, thi naar lufften er tych og taaget med sydlige winde, saa virker det udi de langs søen liggende stæder een usund damp, og forarsager sygdomme, hvoraf mand har erfaring.

Dog er sydlige winde med klart wejr og ligesaa nordlige winde hvorved giærne falder nogen kulde de sundeste. Men derimod følger giærne een stærck, giennemtrengende tørcke, og paa sine tiider af aaret kulde, der om høsten og waaren skader jorden og forkøler mennisket meere end den bare og stærcke frost som følger nordenden. Deraf kommer da, at mand j almindelighed slutter og eragter norden og syndenwinde for de sundeste og wæsten og østenwinde for de skadeligste.”

Lagmann Peter Vogt gir et mer kortfattet svar om ønsket værvarsel:

”Luftens beskaffenhed er meget different, og alt effter aaredz tiider, det frugtbarreste er, naar fugtig og tørveyer og luft omvexles med hinanden til fornødenhed.”

Sorenskriver Niels Lembach i Nedre Romerike sorenskriveri gir i tillegg noen mer detaljerte observasjoner:

”Lufften og weirliget ere alle aar different, den kaalde waar og foraar er somme aar er somme aar for mennisker og creature wed adskillige slags indfaldende haarde og

transomme stormwinde blandet med een kold slud og snee særdelis fatal og skadelig.

Den 27. og 28de maj afwigt i dette nuwærende aar kunde formedelst lufftens og weyrliges umildhed nærmere siunes at burde være den 27. og 28de februar, saa streng og kold weyrligt indfaldt der somme tiider, udi mange effterfølgende aar er fast martius og apriel maaneder meere føyelig og behagelig end maj og in medio junij, saa ubestandig ere aaretz tiider i almindelighed her under denne kolde clima.”

Sogneprest Peter Hanssen Abelsted i Sørum svarer:

”Luften og weyrligen er gemeenlig foranderlig, og eftersom aaretz tider kand medføre.

Dog kand somme aar, kulden continuere langt du paa sommeren, da den qvæler sæden i i orden, og fange an tilig om høsten medens kornet er grønt dda kornet fryser og bliver gansche utienlig til sæd, er og icke halv saa nøttig eller sundt til føede som uskad korn.

Saadan frost baade om waaren og høsten var vel aarsag til den dyre tid som vi, icke lenge siden, nogle aar efter hinanden udstod.

Falder her om sommeren formegen regn, aarsager det rust, som forderver kornet paa sletten, og bliver her megen tørcke, da tørres grøden ort paa høye marker, maadeligt af hvert var derfor tienligst.

Luften er gemeenlig temmelig sund.”

Sogneprest Lange i Aurskog svarer:

”Lufften og væirligt er temmelig sund, idet bygden er indskandset af bierge, fra sønden til vest er væirliget frugtbar, men fra norden til øst skadeligt, og giver tyrke.”

17. Hvad slags store sygdomme meest regierer i landet, om de ere farlige, smitsomme eller ikke, saa og hvad slags urter og andet landet giver fra sig, som kand være tienlig imod saadanne sygdomme, om nogle besynderlige urter og rare vexter

findes, og om noget er bekiendt om deres kraft og brug i medicin, farverie etc. etc.?

Først presenterer vi som vanlig stiftsamt-mann Fredrik Otto von Rappes omfattende besvarelse:

”De svagheder som her i landet i almindelighed grasserer og ere bekiendte foraarsages af forkølelse hvorpaa følger hidsidige og kaalde febris, jtem sprinchel eller flæckfeber, hvilken er bekiendt for smitsom, ligesaa indløber ogsaa blodsott som dog i de forbigangne dyre arrange mest har yttret sig, wendtelig derfor den dyre tiid samme foraarsagede

At her er mange slags resolverende, disenterende og corrigerende urter, blomster og rødder, som i allehaande udvortes og indvortes svagheder har sin goede wirkning, det er bekiendt. Besynderlighar jeg effterretning, at den urt pimpenella alba kaldet som er et universal vegetable for adskillige svagheder woxse på een øe i Det smaalehnske amt kaldet Laurcollen 1 miil fra Moss, hvor den skal woxse i abundance.

De urter og rødder som ere almindelige og bruges af den gemeene mand for hold eller sting, durckløb, aabning, udvortes saar, og deslige ere: holtsurt, eller sante eline roed, termentille 2de slag, ehrenpries eller veronica, reinfahn, røløch, entien, calmus, cameelblom, hypericon og trevolium eller bukkeblade.

Hvad farverier angaar da falder i Gulbrandsdahlen een roed kaldes fægre, om den har andet kiendteligt nafn weed jeg iche, med samme naar den er ret tillaved, farves carmisonrødt. Mos falder i fieldene, hvormed farves mørck rødagtig som burgundi colleur, den kaldes corchfarve. Jefnewoxser der og i Gulbrandsdahlen hvormed farves gult, steenmose hvormed farves brunt. J myhrer og moratser tager mand sværdte som maa komme af grunden, thi det ligesom skummes ovenpaa wandet og moratssen.

Jblant besynderlige urter og rare wæxter kand effterfølgende 2de sorter /: i

henseende til deres wirschning :/ regnes og derfor her anføres.

Først ulvemaase

Den falder i Guldbrandsdahlsens fogderie paa 3de stæder, nemlig j den norderste deel af Læsøe præstegield, paa Læsøe skougen, i Nordherrets alminding under Loms præstegield, og i Qvikne annex under Froen.

Skoven hvorudi den findes strækker sig i wæster, det er mig iche bekiendt at den paa noget / andet \ stæd endten synden eller nordenfields woxser eller befindes, og i det mindste troer jeg iche den har nogen anden stæds som jeg har kunden bringe i erfaring den krafft som paa disse stæder, thi paa mange andre stæder woxser mose af samme anseende men langt fra af den wirschning og natur.

Den forbemelte mose woxser paa gamle fortørrede furretræer, dog ivhe paa grenene, thi den meste som woxser derpaa kaldes laug, er lang, fiin og blød som høe, derfor den og bruges af bønderne til føde for deres creature om windteren. Men den woxser paa bullen eller stammen af træet omtrent saaledes som den graagtige maase paa bøgetræer i Danmark.

Naar den skal gjøre sin wirschning til at dræbe og ødelegge ulve og andre dyr, da maa den først hakkes smaa, dernæst skal den støbes i reent wand omtrent 1 jevndøgn, da dertil maa bruges endten et bækken eller andet jnstrument af metal som iche trækker krafften j sig.

Mand tager da enten en kalf, et faar eller een gied, lige meget wndten mand dræber det, eller det af sig self er creveret, samme skal skindet fra rumpen og til hovedet heelt afflaaes, jndvolden deraf bliver bortkasted, men kiødet med beenene hakkes, nogenledes smaat, deriblant bliver da menget til sammen, omtrent 1 mark af den hakkede maase, rævekager for 6 à 8 skilling, skaaren i smaa støkker, noget spandsk salt og noget støtt cristalglas, dermed bliver skindet af det døde aadsel fyldt, da det syes til sammen igien og henlegges til at fryse.

J sin tiid naar mand seer det bæst og tienligst tager mand da dette, som seer du til at wære et heelt creatur, og legger det hvor mand self wil, og weed at ulvene har deres gang, lige meget endten det er jis, den bare jord eller paa sneen, naar jchun dyret kand komme over det.

Som det da er bekient at ulve ere glubende og graadige dyr, saa er det upaatvifleligt, at baade saa mange som overkommer det tager een liden deel deraf, og at eenhver een som faar deraf maa døe og crepere, dog dør de alle iche ligesnart, men som de har faaet lidet eller meget saa lever de dereffter, kort og lenge 1, 2, 3 og fleere timer, ja een, 2 og fleere jefndøgn.

Saa snart ulven har faaet at dette j sig, wrier og welter den sig, mueligen fordi det river og brender den, paa hvilchen wrien og wenden mand kand see og spore den, indtil mand kommer til det stæd hvor de har lagt sig endten platt døde eller gandske afmægtige.

Herved har mand at observere at findes der fet ved creaturet som gifften er prepareret med, da maa det tages af, thi ellers er det som een præservativ imod forgifften, salted conserverer nogenledes skindet at haarene iche skal affalde, desuden skal skindet stikkes i saltlage eller gnies dermed paa kiødsiden og tørres dereffter, saa bliver haarene des bedre conserverede.

Glasset mænges deriblant paa det ulvene iche skal udspye forgifften, men hvorforore rævekagerne skal wære deriblant, det wides iche med mindre det skeer for lugtens skyld som ulven mueligens søger effter, thi af erfahrenheit er maasen krafftig noch.

Det andet: De saakaldede zælsnæper

Dette er een særdehles gevæxt som har sin krafft i roeden. Den woxser udi myhreene paa Zælsoldene under Waage præstegield i Guldbrandsdahlen.

Det hænder sig undertiiden at creaturerne iblant andet paa ovenmelte stæd woxsende græs, kand overkomme samme næper, hvilchet, naar creaturet faaer deraf noget i sig strax maa crepere, uden mand

weed noget præservativ derimod. Men sviin kand æde denne rod og fordøye den uden skade.

Om sommeren jmedens samme roed er færsk, er den saa ufordøyelig naar et mennisk wil lugte til den at det strax bliver ligesom hovedsvimlet, og i lang stund iche kand komme til rette.

Naar mand skiver samme roed i stækker og legger den i wand, da bliver wandet strax slimet, grønagtigt og meget hesligt. Foruden at de fleeste af alle skabte creature dræbes dermed som med den stærckeste forgifft, saa er og den krafft derved, at naar et menniske befinder sig endten af jndwortes værck og svie i sine laar og been, eller andre lemmer, da lindres smerten saa lenge samme menniske bærer af samme roed paa sig, ved det stæd det ellers finder til værck og svie.

Det findes derfor mange som stædse bærer hos sig deraf indsyet i deres klæder nær ved kroppen.”

Lagmann Peter Vogt svarer også på dette spørgsmål meget kortfattet:

”Om sygdomme og medicinske urters raisonnement, overlader ieg til de doctores i amptet findes, om de ere landet ellers bekiendte.”

Sorenskriver Niels Lembah i Nedre Romerike sorenskriverembete fatter seg også i korthet:

”Man kand iche vell statuere nogen siugdum in specie at have heredom, men svaghederne alternerer aarligen med hinanden, nu feber, nu blodsodt, nu sprinchler, nu hovedwerch, nu brystsiuge, nu megewee og ref, alt som lufften er temperered till.”

Heller ikke sogneprest Abelsted i Sørum har mye å fortelle om sykdommer eller legende urter:

”Store, farlige, smitsomme siugdumme er iche almindelige, men udj aaret 1742 grasserede her en sterck durchløb med

blodgang som tog livet af mange mennischer. Aarsagen til saadan svagthed og død, var vel den jndfalne dyre tid, da mennischene, for at styre hungeren, maatte æde saadanne ting, som naturen iche var vant til.

Om her findes urter, som kunde tiene til medicin, er mig iche bekient, ey heller besynderlige urter, rare wexter, farverier eller saadant.”

Heller ikke kollega Lange i Aurskog har mye å fortelle om sykdommer og legemidler:

”Af sygdomme, som kunde kaldes epidemiske, gives her ingen slags, de veed ej heller at gøre nogen forskiel derpaa, uden at de kalder i almindelighed sot, det som kand være dødeligt, og det er da gjerne eet slags feber, som tog mange med i forgangen aar, derimod viides ingen urt eller jordens product, men naar lægen er forhaanden, bruges han, ellers forlader mand sig, som bæst er, paa den almægtiges hielp.

Til farverie bruges een væxt, kaldet jevne, som voxer paa skarpe sandmoer, hvoraf uldet farves lys- og mørkeguult, kand og blive grøn, naar blandes med steenfarve.”

Festiviteten fredag 3.

november: Svensk viseaften

Gjennom Ulla Rosengrens kontakter i det nordiske visemiljøet inviterer Foreningen Norden i Sørum i samarbeid med Folkeakademiet og Kunstforeningen til Svensk viseaften på Festiviteten på Sørumsand fredag 3. november klokka 19.00.

De to svenske visesangerne som vil underholde oss har begge minst 30 års erfaring med å presentere svenske viser: De heter Selina Henriksson og Clas Kristiansson. Den siste av dem har selv satt melodier til tekster av kjente svenske lyrikere som Lars Forsell, Nils Ferlin og Ivar Ahlstedt.

Blaker skanse søndag 3. desember: Julegrantenning

Det er etter hvert blitt en fast tradisjon at Blaker Skanses Venner inviterer til julegrantenning på Blaker skanse første søndag i advent. Følg med i lokalpressen for nærmere informasjon om tidspunkter.

Rusleturen til Svarstadtjernet

Historielagets rusletur til Svarstadtjernet startet på Vestre Eid, før i tida kalt Veststun Eid, med 30 deltakere. Denne gang var Torbjørn Eid kjentmann. Han fortalte først litt om Eid, som i dag består av seks gardar, men som før i tida var en stor gard. Den strekte seg fra Blaker i sør og opp til Rånåsfoss. Skogen var i sameie med Svarstadgarda, og kunne ha vært bortimot 3000 dekar. Etter noe uenighet og småkjekling blei dette området delt mellom Eid og Svarstad. I 1709 ble felleseiet delt ved dom, og Eidstjernet skifta navn til Svarstadtjernet. Navnet Eid kommer av at dette var stedet ved elva der båtene blei dratt på land for å komme forbi fossen.

Vi startet så på turen, og fulgte storvegen Blaker-Rånåsfoss til Nittebergkrysset. Her ble vi møtt av Odd Skullerud, som kunne fortelle: Her hvor vegen mot Langeland og Larsrud tok av stod det ei sag (dampsag drevet av lokomobil) på hver side av vegen. Det var meieribestyrer Ihle og Oskar Hellne som drev her, og sinteren 1934 var det også ei sag i sving på Nordal.

Forbi Nordal og oppover der denne vegen kommer inn på den gamle ferdselsvegen fra Nes over Eid til Haldenvegen, ligger det en liten gravhaug. Her var også i sin tid en husmannsplass som naturlig nok hette Haugen. Vi kom forbi Langeland, der en ny bedrift, Lydpartner, har etablert seg i ny uthusbygning. Grenda hadde også fra gammelt av bedehuset "Betania". Plassen Sørli lå mellom Nordal og Tømte og hørte til Eid.

Arne Skauen drev også sag og høvleri her til 1994. Vi tok så av traséen til den gamle ferdselsvegen og kom forbi Larsrud og inn i skogen oppover lia mot

Svarstadtjernet. Ved Kølåbånn tok vi en liten pust i bakken. Navnet tilsier at det kan ha vært kølabrenning der, men det var vel ingen ting som tyder på det ellers. Det er heller glissen skog i området, og ved beskrivelsen av skogen i forbindelse med delinga stod det: "Kun fjell og kratt og nogle furuer."

Litt svette under luggen var vi så framme ved Svarstadtjernet, som grenser mot Nes. Det var godt med litt kaffe og biteti ved det idylliske skogstjernet.

På nedturen gikk vi ei østligere rute, og kom ned på skogsbilvegen som kommer fram på Toreidvegen. Her gikk vi forbi ei glimmergruve (kråkesølv) fra første på 1900-tallet. Det var nok stilt store forhåpninger til denne forekomsten som industri, men det har i hvert fall ikke vært noen virksomhet her etter krigen. Det blei nok aldri den store virksomheten her.

Vi tok så av skogsbilvegen og kom fram til Myrimellomgarda. Her var jorda frasolgt og bortforpaktet. Husa var velholdte og pene, en riktig trivelig egn.

Her bodde i sin tid en gjørtler, Lars Hansen, men her var husa borte. En gjørtler er en som støyper klokker og andre gjenstander, for eksempel lamper og andre pynteting.

På Lundberg bodde også en gjørtler, Hjalmar Lundberg. Han hadde nok gått i lære hos Lars Hansen Myrmellm, og har blant annet støpt lysekronene i Blaker kirke.

På veg nedover mot Ingjer og Tømte lå vanndammen til gamle Blaker vannverk. Her blei bekken, som har utspring i Svarstadtjernet, demt opp. Dammen var i bruk til 1920. I dag står det et hus her som faktisk har murkrona som en del av muren under huset.

Siste etappen gikk over Tømte og forbi mye fin gamp og ned til Eid igjen.

Takk for turen.

Kaare Svarstad

Husk å kjøpe årets kalender!

Historielagets kalender for 2007 kommer som vanlig i løpet av november. Den koster 50 kroner som tidligere. Prisen kan holdes

så lav takket være økonomisk støtte fra Blaker Sparebank.

Vil du som medlem gjøre en innsats for å distribuere kalenderen i ditt nærmiljø, så ta kontakt med Kjell H. Huseby på telefon 63 82 80 49. Han har også i år stått for utvalget. Anders Henriksen for repro.

gaven blir gitt til den lokale enhet, for eksempel Blaker og Sørums historielag, c/o kasserer Kaare Svarstad, Nordli, 1923 Sørums, bankkonto 1321.08.05189

Vi vil så innrapportere eventuelle gaver til Landslaget, som sender inn oppgaven til skatteetaten via Sør-Trøndelag fylkesskattekontor.

Gaver til historielaget

Landslaget for historielag er nå godkjent på skatteetatens oversikt over organisasjoner som kan motta pengegaver på minimum kr. 500,- og inntil kr. 12.000,- årlig som giveren kan kreve skattefradrag for.

I utgangspunktet kanaliseres gaven gjennom Landslaget, men i likhet med for eksempel Norges Idrettsforbund vil Landslaget praktisere ordningen slik at

Frivillighetsprisen 2006

vil bli delt ut under markeringen av den internasjonale frivillighetsdagen 5. desember i Verdal. Frist for å komme med forslag til stian@frivillighetsnorge.no er 8. oktober. Kandidater kan også foreslås for fylkeskultursjefen innen 15. oktober.

Sørums-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørums historielag redigeres av Svein Sandnes

Returadresse: Svein Sandnes,
Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

B